

KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA YÜKSELEN DEĞER OLARAK AKTARLIĞIN YENİDEN KEŞFİ

Mücahit YILDIRIM¹

Geliş: 10.06.2021 / Kabul: 02.07.2021
DOI: 10.29029/busbed.950744

Öz

Kültürel mirasın önemli bir parçası olan aktarlık, son yıllarda doğal ve bitkisel ürün kullanımına rağbetin artması ile dikkat çeken bir meslek haline gelmiştir. Fiziksel ve ruhsal birçok hastalığa geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları kapsamında tedavi yöntemleri sunan aktarlar, son dönemde artan sayılarıyla halka daha fazla hizmet sunmaktadırlar. Covid-19 salgınının da ortaya çıkması ve talebin daha artış göstermesiyle özellikle büyük şehirlerde tanınırlığını ve işlevselliğini artırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması bağlamında sağlık coğrafyası, kültür coğrafyası, halk bilimi ve sağlık bilimleri gibi disiplinlerin ortak konusu olan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları açısından da önemli olan aktarlık mesleğine dikkat çekmektir. Bu doğrultuda Samsun ili genelinde faaliyet gösteren 28 aktarla gerçekleştirilen saha çalışmalarında görüşme yöntemi gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde, aktarların mesleki bilgi, donanım ve deneyimleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca halkın aktarlara yönelik ilgi ve tutumları da araştırılmış ve irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda en fazla hangi hastalıklar için aktarlara rağbet edildiği, hangi drogların tercih edildiği ve hangi bitki tür ve karışımların daha çok kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Aktarların meslek ve mesleğin geleceği ile ilgili endişe ve sorunlarının da ortaya konulduğu bu çalışmada sorunlara yönelik olarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Kültür Coğrafyası, Sağlık Coğrafyası, Aktarlık, Samsun.

RE-DISCOVERY OF TRANSFER AS A RISING VALUE IN THE CONTEXT OF CULTURAL HERITAGE

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü, mucahit.yildirim@samsun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5781-449X.

Abstract

Herbalife, which is an important part of the cultural heritage, has become a profession that attracts attention with the increase in the use of natural and herbal products in recent years. Herbalists, who offer treatment alternatives as a complementary medicine method for many physical and mental illnesses, have recently been serving the public with their increasing numbers. With the emergence of the Covid-19 epidemic, the increase in demand increases its recognition and functionality, especially in large cities. In this study, in the context of preserving and preserving cultural heritage, folk medicine and transference, which is also called traditional or complementary medicine method, which is the common subject of health geography, folk science and medicine, are emphasized. In this direction, a fieldwork method was conducted with 28 herbalists operating in Samsun province. During the interviews, the professional knowledge, equipment and experiences of the herbalists were revealed. In addition, the interests and attitudes of the people towards herbalists were also researched and examined. As a result of the study, it was revealed that herbalists are preferred for which diseases, which drugs are preferred, and which plant species and mixtures are used more, and these data have been listed. In this study, which also reveals the concerns and problems of herbalists about the profession and the future of the profession, some suggestions have been made regarding the problems.

Keywords: *Intangible Cultural Heritage, Cultural Geography, Health Geography, Herbalist, Samsun.*

Giriş

Tıbbi ekoloji olarak da adlandırılan sağlık coğrafyası (Doğanay, 1997: 132), hastalıkların mekândaki dağılımı ve nedenleri, mekândaki değişimlerin sağlık üzerine olası etkileri ve sağlık hizmetlerinin coğrafi boyutuyla ilgilenen bir bilim dalı olarak, coğrafya ve tıp biliminin kesişim noktasında yer almaktadır (Ölgen; 2010:143). Beşeri coğrafyanın alt dallarından biri olan sağlık coğrafyası, coğrafi çevreden kaynaklanan hastalıkların yeryüzündeki dağılışı üzerinde durmakta ve coğrafi çevre ile hastalıkları ilişkilendirmektedir. Bu doğrultuda sıcaklık, nem, yağış, toprak, kayaç özellikleri gibi fiziki çevre faktörleri ile nüfus, yerleşme, şehirleşme, sanayileşme, ulaşım gibi beşeri çevre özelliklerinden kaynaklanan çeşitli hastalıkların ortaya çıkış nedenleri, yayılışları, dünya

üzerindeki dağılışı ve hastalıkların önlenmesine yönelik önerileri coğrafi bakış açısına göre incelemektedir.

İklim özellikleri ile insan etkileşimi açısından yaklaşıldığında daha çok tropik hastalıklar olarak geçen enfeksiyonel hastalıklar, genellikle iklim koşullarının oluşturduğu ve yayılmasına olanak sağladığı rahatsızlıklardır. Yüksek sıcaklık ve nem oranı, düzenli yağış ve etkili güneşlenme devamlı olarak ıslak ve nemli zemin ve gür bitki örtüsü ile bataklıklara neden olmaktadır. Bu ortam ise birçok böcek ve haşerenin yaşam alanına dönüşmekte ve ortaya çeşitli enfeksiyonel hastalıklar çıkmaktadır. Ilıman kuşakta ise nemli ve serin bölge hastalıkları olan verem ve romatizmal rahatsızlıklar ile kuru-tozlu hava koşullarında görülen göz rahatsızlıkları dikkati çekmektedir. Bunun yanı sıra çevrenin litolojik özellikleri de çeşitli rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. İyot azlığı veya fazlalığı guatr hastalığına, radyoaktif maddeler içeren kayaçlardan süzülerek geçen kaynak suyu kullanımının olduğu yerlerde de kanser hastalıkları görülebilmektedir (Doğanay vd., 2012: 13).

Beşerî çevre özellikleri insan sağlığına etki eden önemli faktörlerdendir. Yoğun kent ve sanayi yerleşmelerinden uzak bölgelerin havası bu tür bölgelere göre daha temiz ve oksijeni daha boldur. Ayrıca yoğun nüfuslu bölgelerde kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan hava, su, toprak, gürültü ve görüntü kirliliği gibi çeşitli çevresel sorunlar insan sağlığını ve psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Kültürel unsurların farklı bölgelerde değişik şekillerde ortaya çıkması ve değişkenlik göstermesi de çeşitli hastalıkların belirmesinde ve yayılmasında etkili olan beşerî çevre faktörleri olarak değerlendirilmektedir (Fişek, 1986: 179). Gündelik yaşantılarla ilgili çeşitli halk inanışları, gelenek ve görenekler ve dini inanışlar gibi kültür unsurları insanların düşünce yapılarını etkilemekte ve yakın temas içeren halk kültürüne ait birtakım unsurlar, özellikle salgın hastalıkların yayılmasına ortam hazırladıkları gibi yayılmanın da hızını artırmaktadır (Yıldırım, 2020: 89). Öyle ki sağlık ile coğrafya arasındaki ilişki, Hipocrates'in M.Ö. 400 tarihinde yazmış olduğu "Hava, Su ve Yerler Üzerine" adlı eserinde mevsimler, sular ve toprak gibi çevresel faktörler ile özellikle herhangi bir yerde yaşayan insanların yaşam biçimlerinin tıbbi çalışmalarda dikkate alınması gerektiğini belirtmesi ile başlamaktadır (Pringle 1996, Meade ve Earickson 2000, Den Draak 2005; akt. Ölgen, 2010). O dönemden günümüze kadar birçok araştırmacı için çalışma alanı olan sağlık coğrafyası, modern anlamda 18 ve 19. yüzyıllarda Finke, Schnurrer, Fuchs ve Muhry gibi Alman hekimlerin yaptıkları çalışmalarla bir bilim dalı olarak gelişmeye başlamış (Paul, 1985; akt. Ölgen, 2010) ve coğrafyanın bir alt disiplini olarak Uluslararası

Coğrafya Birliği (IGU)'nin Tıbbi Coğrafya Komisyonu tarafından 1952 yılında ilk olarak raporlaştırılmıştır (Den Draak, 2005; akt. Ölgün, 2010).

İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve aktarlık gibi geleneksel uygulamalar, günümüzde “kültür mührümüzün izlerini taşıyan” yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir (Polat, 1995). “Yerel tıp” (ethnomedicine) veya “halk tebabeti/ sağıltmacılığı” olarak da adlandırılan geleneksel tıp, sağılık ve hastalığa ilişkin bilgi ve uygulamaların kuşaktan kuşağı aktarılmasıyla oluşan, her aktarımıyla birlikte aynı zamanda yeniden üretilen “sözlü” sağılık bilgisini nitelendirir. Aktarlık ise, bitkisel ürün ve drogların hastalıkların tedavisinde kullanılması ve bunların satılması ile ilgili geleneksel mesleklerden biri olarak yaşamına devam etmektedir. Bu nedenle ancak derleme çalışmalarıyla gün ışığına çıkabilecek halka ait tedavi pratiklerinin araştırılmasında kültürel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Kaplan, 2010: 225).

Halk arasında; geleneksel yöntemleri kullanarak ilaçlarla hastaları tedavi eden ve “ocaklı”, “efsuncu”, “kırıkçı-çıkıkçı”, “kocakarı” gibi isimlerle adlandırılan kişilerin yaptıkları uygulamalar, halk hekimliği olarak ifade edilmektedir (Irmak, 2018: 50). Halk hekimliği ve geleneksel tıp yöntemlerinin son yüzyılda dahi etkin bir şekilde kullanıldığı, 20. yüzyılın başlarında yapılan çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Aydın (2018: 109), 1922-1932 yılları arasında yazılan tıbbi coğrafya alanındaki çalışmaları incelediğı araştırmasında, halkın genel itibariyle hekime son çare olarak gittiğinden ve hastalıklarına kendi geleneksel yöntemleriyle çözüm bulmaya çalıştıklarından bahsetmektedir. Bu tıbbi uygulamalarla tedavi şekillerinden biri de ilaçla tedavidir. Halk hekimliğinde uygulanan ve “ev ilaçları” veya “kocakarı ilaçları” olarak da adlandırılan ilaçla tedaviler, uzun yıllar boyunca tecrübe edilmiş ve aktarlık olarak da bilinen geleneksel yöntemlerle tedavi biçimidir (Şar, 2008: 1170). Anadolu’da Hititler dönemine (M.Ö. 1500) kadar götürülebilen bitkilerle tedavi yönteminde (Sol, 2007: 176) ilaçlar bitkilerin köklerinden, kabuklarından, çiçek ve meyvelerinden elde edilmektedir ve birçoğunun da etkinliği kanıtlanmıştır (Özey, 2014: 177). Yine Anadolu ve Rumeli’de konargöçer bir şekilde yaşayan Yörükler, yaylak ve kışlaklarında farklı bölge ve mekânlarda bulunan farklı bitki çeşitlerinden elde ettikleri ilaçları, karşılaştıkları birçok hastalığın tedavisinde etkin bir şekilde kullanmışlardır (Ak, 2017: 398).

Günümüzde bitkilerden ilaç yapımı ve bitkilerin hastalık tedavisinde kullanımı ile ilgili bu kültürel mirası yaşatan ve geleceğı nakleden en önemli meslek “aktar”lıktır. Arapça “Attar” sözcüğünden Türkçe’ye “Aktar” olarak

geçen kelime koku satıcısı, baharat, ev ilaçları ve gereçleri satan kimse veya yer anlamına gelmektedir (TDK, 1998: 67). Turhan Baytop (1999) aktarı, “ilaçların yapılmasında kullanılan bitkisel, hayvansal ve madensel ilkel maddeleri (drog) satan kişi” olarak tanımlamaktadır. Modern tıbbi destekleyici ve tamamlayıcı tıp olarak da nitelenen aktarlık; çarşı hekimleri, kokucular, baharatçılar ve kökçüler gibi adlarla da adlandırılmaktadır. Dünya genelinde özellikle kırsal alanlarda yaşayan halk tarafından toplanarak ilaç, koku ve baharat yapımında hammadde olan ve hastalıkların tedavisinde kullanılan bitki kök ve özlerinin en kolay bulunacağı yerler aktarlardır (Çelik vd., 2019: 127). Aktarlar varlıklarını devam ettirirken modern tıp teşhis ve tedavi yöntemlerini bilmeden kendi kültürel belleklerinde biriktirdikleri bilgi ve deneyimlerini kullanmaktadırlar (Tavukçu, 2016: 93). Hatta kendi çocukluklarından başlayarak çıraklık dönemlerinden ustalık dönemlerine kadar deneyimledikleri yeni bilgileri de kullanmakta ve insan ile bitki arasında adeta bir aracı konumunda yer almaktadırlar. Türkiye’de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca ruhsatlandırılan ve denetlenen aktarlar, “Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Yönetmeliği” ne göre işletilmektedir. Buna göre Sağlık Bakanlığı’nın uygun gördüğü insan sağlığını koruyucu ve tedavi edici bitkisel ilaçların eczanelerde satışı yapılmakla birlikte aynı ürünler aktarlarda da satılabilmektedir (Ersöz, 2012: 10).

Her ne kadar o dönemde adına aktarlık denmese de bitkilerin sağlık alanında kullanılması, yapılan kazı çalışmaları neticesinde 60 bin yıl öncesine dayandırılmaktadır (Camejo-Rodrigues vd., 2003). Ayrıca Kuzey Afrika’da da kullanıldığına dair bilgilere Eski Mısır yazılarından ulaşılmaktadır (Okigbo vd., 2009; akt. Kahveci vd., 2018: 56). Eski Roma’da ise “Kökçüler” denen aktarlar bulunur, VIII. yüzyıldan itibaren de Avrupa’da ilaç yapımı tamamen aktarlar tarafından yapılmaktadır (Kömürçüyan, 1952: 9). Anadolu’da ise XII. ve XIII. yüzyıllarda, hekim ve eczacıların yanı sıra ilaç yapan aktar esnafı bulunmaktadır. Bu yüzyıllardan itibaren aktarlar, eczane görevi görmektedirler (Alp, 1963: 3249). Hatta 1868 yılında İstanbul’da 45 eczane olmasına karşın aktar dükkânının sayısı 2000’dir. Bu oran, o dönemde halkın nazarında aktarların yeri ve önemini ortaya koymaktadır (Şekeroğlu, 2015: 10). 1883 yılından itibaren aktarlık mesleğini yapanlara yönelik bazı şartlar getirilmiştir. Buna göre, aktar dükkânı açmak isteyenlere belediyeden ruhsat alma şartı getirilmiş ve bu kişilerin eczane açmaları yasaklanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1970: 88). Günümüzde Anadolu’da hemen her şehirde bulunan aktarlar, modern tıp tekniklerinin gelişmesine bağlı olarak sayılarının eskiye nazaran azalmasına rağmen tamamlayıcı ve destekleyici tıp yöntemi olarak varlıklarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Özellikle gıda ve

kozmetik alanlarında doğal olmayan ürünlerin artış göstermesi ve insan sağlığına yönelik tehditler oluşturmaya başlamasıyla doğal ilaç ve gıdalara talepte de artış görülmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak da aktar ve aktarlık mesleğine yönelik ilgi ve yönelim artmaktadır (Çelik vd., 2019: 126).

Türkiye’de aktarlığı meslek haline getirmek ve bir meslek standardını ortaya koymak için çalışmalar devam etmektedir. Aktar ve aktarlık mesleği, Ulusal Meslek Standardı 19.10.2015 tarihli ve 29507 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Ulusal Meslek Standartlarının ve Ulusal Yeterliliklerin Hazırlanması Hakkında Yönetmelik ve 27/11/2007 tarihli ve 26713 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mesleki Yeterlilik Kurumu Sektör Komitelerinin Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre Mesleki Yeterlilik Kurumunun görevlendirdiği Ankara Ticaret Odası tarafından hazırlanarak sektördeki ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri de alınmak suretiyle Mesleki Yeterlilik Kurumu Sağlık ve Sosyal Hizmetler Sektör Komitesi tarafından incelendikten sonra Mesleki Yeterlilik Kurumu Yönetim Kurulunca onaylanmıştır (MYK, 2020). Buna göre aktar; “iş sağlığı ve güvenliği ile çevre koruma önlemlerine uyarak, kalite gereklilikleri çerçevesinde, iş organizasyonu yapan, ön hazırlık yapan, bitkisel ürünleri kullanıma uygun hale getiren, bitkisel ürün ve geleneksel bitkisel tıbbi ürün satışı yapan ve mesleki gelişim faaliyetlerine katılan nitelikli kişi” olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca farmakoloji alanında gerek ülkemizde gerekse dünyada bitkiler üzerine yapılan bilimsel çalışmalar ve bu bitkilerden üretilen tıbbi ilaçlar da aktarlık mesleğini destekleyici ve onlara malzeme sunucu bir özellik göstermektedir. Burada özellikle on binden fazla bitki türünün yetiştiği Türkiye’de yüzlerce yıldır halk arasında ilaç olarak kullanılan bitkiler hakkında bilgi toplamak amacıyla elli beş yıldır Anadolu’da bilimsel geziler ve derlemeler yapan Prof. Dr. Turhan Baytop’u ve çalışmalarını anmak uygun olacaktır. (Baytop, 2021: IX)

Bu çalışmanın amacı, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması bağlamında sağlık coğrafyası, kültür coğrafyası, halk bilimi ve sağlık bilimleri gibi disiplinlerin ortak konusu olan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları açısından da önemli olan aktarlık mesleğine dikkat çekmektir. Bu doğrultuda Samsun şehrinde mesleği icra eden aktarlarla yapılan görüşmeler sonucunda onların konu ile ilgili bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak suretiyle mesleğin inceliklerini ortaya koymak da çalışmanın hedeflerinden biridir. Yine gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda aktarların ihtiyaç ve sorunlarına yönelik

durum tespiti yaparak bunlara yönelik önerilerde bulunmak da çalışmanın hedeflerinden bir diğerini teşkil etmektedir.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma öncelikle bir alan çalışması şeklinde planlanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak yürütülmüştür. Durum çalışmaları, bir varlığın mekâna ve zamana göre tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmalardır. İncelenen mekân bir tane olabileceği gibi birden fazla da olabilir. Mekân içinde yapılan çalışmalar da bir veya birden fazla olabilir. Durum çalışmaları, örnek olay çalışmaları olarak da tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012: 249). Bu çalışmada kültürel mirasın korunması ve yaşatılması bağlamında halk kültürü kapsamında geleneksel tıp uygulamalarında yeri olan aktarlık ve halk hekimliği araştırılmaktadır. Araştırmaya başlamadan önce görüşme uygulaması ile ilgili olarak Samsun Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay belgesi alınmıştır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında Samsun'da bulunan ve tıbbi bitki ticareti yapan 28 aktarla görüşme yapılarak bu kişilerin aktarlık ve halk hekimliği mesleğine yönelik bilgi ve deneyimleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşme formunun birinci bölümünde yer alan demografik bilgilerin edinilmesine yönelik sorular doğrultusunda cinsiyet, yaş aralığı ve öğrenim durumunu gösteren tablolar oluşturulmuştur.

Buna göre görüşme yapılan aktarların %83'ü erkek, % 17'si kadındır. Aktarların yaş aralıkları incelendiğinde, 40-49 yaş (10 kişi) ve 50-59 yaş (7 kişi) arasında yoğunluk olduğu görülmektedir. 20-29 ve 30-29 yaş aralığı 5'er kişi ile temsil edilirken 60-69 yaş arasında ise 2 kişi bulunmaktadır (Tablo 1).

Öğrenim durumları incelendiğinde ise görüşülen aktarların lise mezunu ağırlıklı oldukları görülmektedir. Görüşme yapılan 28 aktarın 2 tanesi ilkokul, 4 tanesi ortaokul, 14 tanesi lise, 6 tanesi lisans ve 2 tanesi de ön lisans mezunudur (Tablo 1).

Tablo 1. Cinsiyet ve yaş aralığı ile öğrenim durumları

Kodlar	01	02	03	04	05	06	07	08	09	010	011	012	013	014	015	016	017	018	019	020	021	022	023	024	025	026	027	028	029	F
Yaş	29	28	49	43	46	70	30	35	58	46	47	43	27	55	42	58	63	42	44	61	35	22	28	42	32	30	32	56	38	
Cinsiyet	Kadın		X				X	X	X																	X				5
	Erkek	X		X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	24
	İbikol					X																						X		2
	Ortaokul						X						X		X		X													4
Eğitim	Lise		X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X					14	
	Ön lisans																X						X							2
	Lisans	X		X	X																				X	X	X	X	X	7

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma sürecinde veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları hem standart olmaları hem de sahip oldukları esneklik nedeniyle, yazılarak ve doldurularak uygulanan testler ve anketlerdeki sınırlılığı ortadan kaldırmakta ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 123). Görüşme formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde görüşme yapılan kişilerin yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik değişkenlerin tanımlanması amaçlanmıştır. İkinci bölümde, aktarlık mesleği ile ilgili sorular sorularak aktarların bu mesleğe başlama ve mesleği sürdürme tercihleri, görüşülen kişilerin kültürel miras, tıbbi coğrafya, etnobotanik ve halk hekimliği hakkında bilgi ve deneyimlerine dair veriler elde edilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde, bitkilerin ve karışımların nasıl ve nereden temin edildiği ile ilgili sorular sorularak drogların kaynağı hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise, halkın ilgi ve algısını tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. Bu bölümde halkın hangi hastalıklara yönelik olarak daha fazla bitkisel ürün tercih ettikleri, hangi tür bitkilerden yararlandıkları ve etkili pandemi koşullarının aktarlara olan rağbet üzerinde etkisi olup olmadığına yönelik sorulara cevap aranmıştır.

1.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Bu doğrultuda görüşme formu yönergesine göre kişisel verilerin gizlenmesinin esas alınacağı ve katılımın gönüllülük esasına göre olduğu beyan edilmiştir. Çalışma sürecinde Samsun ilinde aktarlık ile meşgul olan 28 kişi ile görüşme sağlanmıştır.

1.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen bilgilere ilişkin betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Betimleme yöntemi, mevcut olan durum olduğu gibi betimlenmesi ve ortaya çıkarılmasıdır (Karasar, 2012: 79). Bu doğrultuda elde edilen veriler, görüşme formunda yer alan soruların temalarına göre sistematik ve açık bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca katılımcı bireylerin görüşlerine doğrudan alıntılarla bulgular içerisinde yer verilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında neden sonuç ilişkileri tespit edilerek sağlık coğrafyası ile halk kültürü ilişkisi açısından birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar sistematik bir şekilde sınıflandırılmıştır.

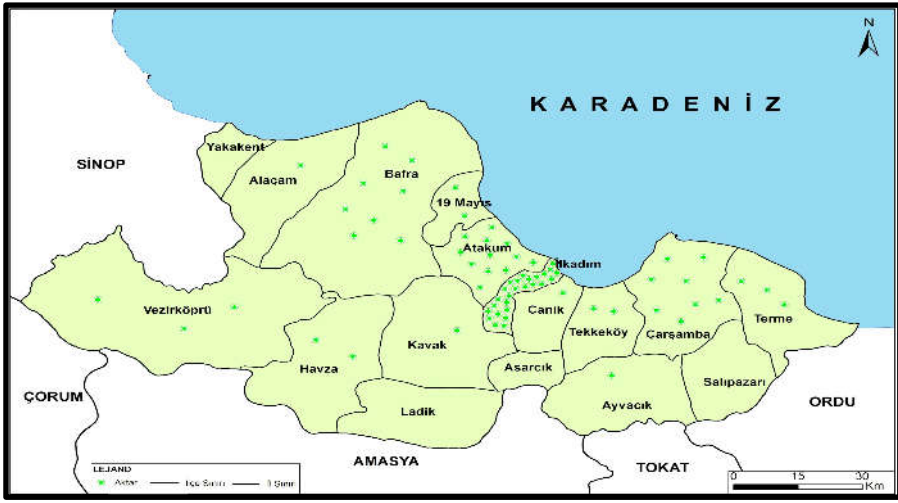
Çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında aktarlardan bitkilere ait örnek materyaller alınarak teşhisleri yapılmıştır. Bitki teşhisleri konu ile ilgili uzmanlar tarafından laboratuvar ortamında gerçekleştirilmiştir. Teşhis çalışmaları sürecinde Türkiye florası (Flora of Turkey) 1-11 (Davis, 1965-1988; Boissier, 1867-1888; Güner vd., 2000) ana referans olarak kullanılmıştır. Tespit edilen taksonların güncel taksonomik durumlarını belirlemek için Türkiye Bitkileri Listesi Damarlı Bitkiler (2012) eseri kullanılmış ve aynı zamanda bu eserin basımından da sorumlu olan Türkiye Flora Araştırmaları Derneği, ANG Vakfı ve Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi tarafından hazırlanmış olan www.bizimbitkiler.org.tr adresinden internet ortamında bilgi edinilmiştir.

Bulgular

Samsun ili genelinde Tarım ve Orman Bakanlığına kayıtlı olan 70 aktar bulunmaktadır. Bu aktarlar Samsun'un 13 ilçesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Dört ilçede (Asarcık, Lâdik, Salıpazarı ve Yakakent) ise aktar bulunmamaktadır (Şekil 1). Samsun'un en kalabalık ilçesi olan İlkadım ilçesi, 26 aktar ile bünyesinde en fazla aktara sahip olan ilçedir. Nüfus olarak ikinci kalabalık ilçe olan Atakum ilçesi 16 aktarla İlkadım'dan sonra en fazla aktara sahip olan diğer ilçedir. Nüfus miktarına göre üçüncü ve dördüncü kalabalık ilçeler olan Bafra ve Çarşamba ilçelerinde ise 8'er aktar bulunmaktadır. Nüfus açısından 5. kalabalık ilçe olmasına rağmen Canik ilçesinde sadece 1 tane aktar bulunması dikkat çekmektedir. Bu ilçede sadece 1 tane aktar bulunmasında, ilçenin şehir merkezine sadece 3 km uzaklıkta olması ile batıdaki komşusu olan İlkadım ilçesindeki aktar sayısının fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Vezirköprü ve Terme ilçelerinde 3, 19 Mayıs, Havza ve Tekkeköy ilçelerinde 2 ve Alaçam, Ayvacık, Canik ve Kavak ilçelerinde 1'er tane aktar bulunmaktadır. En az nüfusa sahip olan Asarcık, Lâdik, Salıpazarı ve Yakakent ilçelerinde ise hiç aktar bulunmamaktadır.

Şehir merkezine uzak olmalarına rağmen halk kültürü açısından önemli bir yeri olan halk hekimliği ve aktarlık kültürünün bu ilçelerde yaşamaması dikkat çekicidir. Çünkü halk kültürüne ait unsurların şehir merkezlerinden uzak yerlerde ve dış dünyaya nispeten daha kapalı olan yerleşim yerlerinde yaşatılma olanağı daha fazla bulunmaktadır. Bu nedenle aktar olmayan ilçelerde bunun nedeni araştırılmıştır. Bu ilçelerde önceki yıllarda aktarlık yapan olup olmadığı, ilçelerin yerli yerleşimcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre Yakakent ilçesinde kuruyemişçi olarak hizmet vermesine rağmen aynı zamanda aktarlık da yapan bir işyerinin 2020 yılının ağustos ayında kapatıldığı tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda oldukça faal olarak hizmet veren bu işyerinin bir kadın tarafından işletildiği ve eşinin sağlık sorunlarından dolayı işyerini kapatmak zorunda kaldığı anlaşılmıştır. Yakakent halkının aktar ve aktarlığa ilgi duyduğu ve halen Bafra ve Samsun'daki aktarlardan ihtiyaçlarını karşıladıkları da yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Salıpazarı ilçesinde yapılan görüşmeler sonucu bu ilçede aktar olarak hizmet veren işyerinin hiç açılmadığı bilgisine ulaşılmıştır. İlçe, kendisine 17 km uzaklıktaki Çarşamba ilçesinden ayrılarak 1987 yılında ilçe hüviyeti kazanmasına rağmen sosyal ve ekonomik açıdan halen Çarşamba ilçesi ile yakın temas halindedir. Bu nedenle ilçede aktar bulunmadığı ve halkın bu alandaki ihtiyaçlarını Çarşamba ilçesinde bulunan aktarlardan karşıladığı, yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Lâdik ilçesinde resmi kayıtlarda herhangi bir aktar kaydı olmamasına rağmen kuruyemişçi ruhsatı ile açılan bir işyerinin aynı zamanda aktarlık yaptığı tespit edilmiştir. Bu aktara da ulaşılarak kendisiyle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nda aktar olarak kayıtlı olmayan; ancak gıda satışı, kuruyemişçiler ve büfe faaliyet alanları gibi farklı ruhsat adlarıyla aktarlık yapan işyerleri de bulunmaktadır. Zira Samsun ili genelinde gıda satışı ve kuruyemişçiler faaliyet alanlarında 95 adet işyeri bulunmaktadır. Bu işyerleri, aynı zamanda bünyelerinde aktar malzemeleri de barındırmakta ve faaliyet yaptıkları bölgede hizmet vermeye devam etmektedir.

Şekil 1. Samsun ilindeki aktarların (aktar olarak kayıtlı olanlar) ilçelere göre dağılışı

Samsun ili genelinde hizmet veren aktarlarla yapılan görüşmeler sonucunda, öncelikle aktarların kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna cevap aranmıştır. Katılımcı olarak bulunan 28 kişinin sahip oldukları mesleklerini tanımlamak için kullanmış oldukları ifadeler ele alındığında, dağılımın ‘aktar baharatçı’ yönünde yoğunlaştığı (f=20) ve bunu da sırasıyla ‘aktar’ (f=5), ‘baharatçı’ (f=2) ve ‘halk hekimi’ (f=1) tanımlamalarının takip ettiği gözlemlenmektedir. Katılımcıların bitkisel ürün alım satımı ile uğraşmakta oldukları süreç zamansal olarak ele alındığında ise ‘10 yıldan az’ süredir bu işi yapmakta olan kişilerin (f=14) çoğunlukta olduğu ve bunun ardından da sırası ile ‘10-19 yıl’ (f=10) ve ‘20 yıl ve üzeri’ (f=4) süredir bu işi yapmakta olan kişilerin geldiği görülmektedir. Ayrıca katılımcılar içerisinde bitkisel ürün alım satım işi ile 50 yılı aşkın süredir uğraşmakta olan (G16) bir aktarın da bulunduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların aktarlık mesleğini edinmelerinde kaynak değeri olan, mesleği öğrendikleri kişileri bildirmek için kullanmış oldukları ifadelerin ‘daha önceden bu işi yapan bir ustadan’ öğrendiği yönündeki bildirimlerin (f=13) çoğunlukta olduğu ve bu bildirim yapan kişilerden üçünün (G11, G22, G26) aynı zamanda farklı kişileri de kaynak olarak göstermiş olduğu gözlenmektedir. Bunun dışında da ‘ailemde bu işle uğraşanlardan öğrendim’ (f=7), ‘bu işin kursuna gittim’ (f=6) ve ‘kendi kendime öğrendim’ (f=5) şeklinde bildirimlerde bulunulmuştur.

Bu veriler ışığında aktarlık mesleğinin daha çok geleneksel yöntemlerle, yani usta çırak ilişkisi ile öğrenildiği söylenebilir. Ustasından ve ailesinden öğrenmenin birbirine yakın öğrenme yöntemleri olduğu düşünüldüğünde bu sonuca ulaşılabilmektedir. Geleneksel meslekler içerisinde yer alan aktarlığın bu yollarla öğrenilmesi, geleneğin devam ettirildiğini de göstermektedir. Nitekim mesleği nereden öğrendiği konusunda görüşme yapılan aktarlardan biri (G10) şunları ifade etmektedir.

"Babam bu işin babadan oğula geçmesi gerektiğini düşünüyor. Buraya çalışmak, işi öğrenmek veya staj yapmak için gelenleri kabul etmedi. Ben de bu işi babamdan öğrendim. Babam biraz olmayanı yapmayı severdi. Vezirköprü' de bu işi yapan yoktu. İlk olarak doğal ürün satışına sütle başladı. Süt satarken doğal peynir, tereyağı ve diğer süt ürünlerinden satmaya başladı. Marketlerin açılmasından sonra ise işleri durgunlaşınca da farklı bir açıdan yaklaşarak aktarcılık yapmaya karar verdi. Babam bu işi asıl yapan Lokmanlardan öğrendi. Öğrendiklerini yazıya döktü ve kaybetmedi.

Tablo 2. Aktarlık mesleğinin tanımı, süresi ve öğrenme yolları

Kodlar	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21	G22	G23	G24	G25	G26	G27	G28	F
İşinizi nasıl tanımlarsınız	Hali bekimi																	X											1
	Aktar										X									X	X	X					X		5
	Baharatçı																						X	X					2
	Aktar Baharatçı	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					X	X		X	20
Kaç yıldır bu işle meşgulsiniz	10 yıldan az	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X						X			X	X				X	14	
	10-19 yıl										X	X		X		X	X				X	X			X	X	X	10	
	20 yıl ve üzeri							X		X					X*		X											4(*)	
Aktarlık mesleğini kimden öğrendiniz?	Daha önceden bu işi yapan bir ustanızdan	X		X		X	X			X	X		X		X		X		X	X	X	X			X		13		
	Ailemde bu işle uğraşanlardan öğrendim		X						X			X	X		X		X								X		7		
	Bu işin kimden öğrendim						X			X							X				X			X		X		5	
	Kimisi kendime öğrendim			X	X					X													X				X	5	

Katılımcıların aktarlık mesleğini seçme konusunda vermiş oldukları cevaplar ele alındığında; 'Sevdiğim için' şeklinde cevap veren görüşmecilerin çoğunlukta olduğu (f=12) görülmektedir. Bu cevabı vermiş olan görüşmecilerden G22, aynı zamanda mesleğini seçmesinde araştırmayı seviyor olmasının ve insanlarla iç içe olmak ve faydalı olmak istemesinin de etkili olduğunu

bildirmiştir. Bu konu ile ilgili olarak diğer bir görüşmeci G26 da insanlarla iç içe olmak ve faydalı olmak isteğinin de ayrıca meslek seçiminde etkili olduğunu bildirmiştir. Görüşmecilerden G11, mesleğini seçmesinde hem çevresinde ihtiyaç olmasının hem de mesleki değişim yapma ihtiyacının etkili olduğunu bildirmiştir. Aktarlık mesleğini seçmiş olmalarında araştırmayı seviyor olmalarının etkili olduğunu belirten kişilerin ardından (f=6), çevrelerinde ihtiyaç olduğu için bu mesleği seçenlerin (f=5), insanlarla iç içe olmayı ve faydalı olmak amacı ile isteyenlerin (f=3), mesleki değişim yapma ihtiyacından dolayı seçmiş olanların (f=2), bitkilerin çok talep edilmesinden dolayı (f=1), ekonomik nedenlerden dolayı (f=1), işi olmadığı için seçen (f=1) ve diğer etkili sebeplerden dolayı mesleklerini seçmiş olduklarını belirtmişlerdir.

‘Geçiminizi bu işten mi sağlıyorsunuz?’ sorusu ele alındığında, verilen cevapların ‘evet’ şeklinde yoğunlaştığı (f=25) ve ‘başka bir işim var’ şeklinde de 3 görüşmecinin cevap verdiği (G4, G5, G18) görülmektedir. ‘Hayır’ şeklinde cevap veren bulunmamaktadır. Aktarların büyük bir kısmının geçimlerini aktarlık mesleğinden sağlamaları, meslekle ilgili araştırma yapma ve mesleki gelişim açısından olumlu bir faktör olarak görülmektedir. Zira bu sonuç, görüşme formunun bir önceki bölümünde sorulan mesleğin nereden öğrenildiği sorusuna verilen cevapları da destekler niteliktedir

Aktarlık öncesinde başka bir iş tecrübelerinin olup olmaması durumu ile ilgili olarak, 24 görüşmeci aktarlık öncesinde başka bir iş tecrübesine sahip olduğunu ve 4 görüşmeci de farklı bir iş tecrübesinin olmadığını (G8, G16, G20, G21) bildirmiştir.

Aktarlık mesleğinin tıp, sağlık coğrafyası, etnobotanik ve halk hekimliği gibi farklı çalışma alanları tarafından araştırılan bir meslek olduğunu belirtenlerin büyük çoğunlukta olduğu (f=27) görülürken sadece bir katılımcı tarafından (G20) bu durum bilinmediği yönünde bildirimde bulunulduğu tespit edilmiştir. Bu bilinç ve farkındalık, mesleğe verilen önemin ve değerinin üst düzeyde olduğunun da bir göstergesi olarak görülmektedir.

Aktarlık mesleği için eğitimin gerekli olup olmaması konusunda 15 katılımcı ‘evet’ şeklinde cevap verirken, bunlardan G22’nin hem ‘evet’ hem de ‘sadece eğitim değil, aynı zamanda tecrübe ve çekirdekten yetişmek de önemlidir’ şeklinde ve diğer kişilerin de (f=14) yalnızca ‘evet’ cevabını verdiği görülmektedir. ‘Sadece eğitim değil, aynı zamanda tecrübe ve çekirdekten yetişmek de önemlidir’ cevabını veren (f=11) katılımcılardan G18 ile G24’ün aynı zamanda ‘hayır’ ve G22’nin de ‘evet’ şeklinde de cevap vermiş oldukları

görülmektedir. Aktarlık mesleği için eğitimin gerekli olmadığı görüşünde olan 5 katılımcı (G13, G18, G20, G21, G24, bulunmakla birlikte bunlardan üçünün (G13, G20, G21) yalnızca 'hayır' şeklinde cevap vermiş olduğu görülmektedir. Katılımcı olan 20 aktarın meslekleri ile ilgili geçerli bir sertifikaya sahip olduğu ve 8 aktarın ise böyle bir sertifikasının bulunmadığı (G1, G4, G8, G9, G20, G21, G23, G28) görülmektedir.

Aktarlardan bir tanesi (G11), bu mesleği neden yaptığını şu şekilde dile getirmektedir.

"Ben yıllardır esnaflık yapıyorum. Aslında daha önce mobilyacılık yapıyordum. Dükkânı kapatınca başka bir şey yapmak istedim. Çevremdeki arkadaşlarıma sordum. Vezirköprü' de aktarlık işini yapan çok olmadığı için ben de bir firmayla anlaşarak bu işe başladım. Ama bu işi bilmek gerekir ve genç yaşlarda başlamak gerekir. Bu yüzden aktarlığı gençlere tavsiye ediyorum. Ancak eğitimini hatta fakülte eğitimini almaları gerektiğini düşünüyorum. Mesleğin içinde çok fazla öğrenilemiyor. Bilmeden de bu iş kolay yapılmıyor. Özellikle "Mizaç" ilmini bilmek gerekir. Mizaç ilmi, Uygurlarda kullanılan tıbbi bir yöntemdir. İnsanın yüzüne, tipine ya da yapısına bakarak yapılan tedavi yöntemidir."

Foto 1. Kuruyemiş, baharat ve doğal ürün satışı yapan bir aktar (Lâdik)

Aktarların mesleki bilgi, deneyim ve farkındalıkların ortaya çıkarılmasına yönelik sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, aktarların genel olarak mesleğin kültürel mirasın korunması ve yaşatılması açısından haberdar oldukları

görülmektedir. Aktarların tamamı, mesleklerinin kültürel mirasın bir parçası olduğunun bilincinde olduklarını beyan etmişlerdir. Mesleği büyük oranda ustasından ve ailesinden öğrendiklerini belirten aktarlar, başka bir iş tecrübesine sahip olmadıklarını beyan ederek bu doğrultudaki cevapların güvenilirliğini kanıtlamaktadır.

Foto 2. İlkadım ilçesinde 50 yılı aşkın zamandır mesleğini icra eden aktar

Aktarlık mesleği için eğitim almanın gerekliliğini ifade eden aktarlar, aynı zamanda bu mesleğin tecrübe gerektiren bir meslek olduğunu ve usta-çırak ilişkisi ile yetişmenin bu meslekte ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim mesleğin geleneksel meslekler listesinde yer alması ve tarihi gelişim süreci dikkate alındığında, bitki ile tedavi yönteminin yüzyıllar süren deneyim ve denemelerle ortaya çıktığı ve bu doğrultuda aktarların bahsettikleri tecrübenin bu anlayıştan kaynaklandığı görülmektedir. Her ne kadar tecrübenin öneminden bahsetmiş olsalar da aktarlar, eğitime ve meslek ile ilgili sertifika sahibi olmaya da önem vermektedir. Aktarların yaklaşık %70'inin meslekleri ile ilgili olarak eğitim aldıkları ve sertifika sahibi oldukları görülmektedir (f=16). Ayrıca boş zamanlarında da meslekleri ile ilgili bilimsel ve mesleki toplantılara katıldıklarını da beyan etmektedirler. Mesleklerine verdikleri değeri gösteren diğer bir bulgu ise, gençlere bu mesleği tavsiye edip etmedikleri ile ilgili soruya verdikleri yanıtlardır. Görüşme yapılan aktarların tamamı gençlere bu mesleği tavsiye ettiklerini beyan etmektedir (f=28). Aktarlar, meslekleri ile ilgili olarak insanlar bilinçlendiği ve doğal ilaç ve karışımlara yöneldiği için gelecekte bu mesleğin daha da iyi olacağını düşünmektedirler.

Aktarlık mesleğinin geleceği hakkındaki düşüncelerinin ele alındığında görüşlerin büyük çoğunluğunun 'insanlar bilinçlendiği ve bitkisel ürünlere

yöneldiği için, gelecekte daha iyi olacak' yönünde yoğunlaştığı (f=26) görülmektedir. Bu şekilde bildirimde bulunanlardan üçünün (G22, G24, G26) aynı zamanda 'bitkisel ürünlerin eczanelerde satılması zorunluluğu gelirse, geleceği olumlu değil' şeklinde de bildirim de bulunduğu göze çarpmaktadır. Yine bu görüşmecilerden G24'ün aktarlık mesleğinin 'geleceğin mesleği olacağı' şeklinde görüş bildiren tek katılımcı olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca aktarlık mesleğinin geleceğinin daha kötü olacağını bildiren 1 katılımcı (G6) ve bu konu ile ilgili herhangi bir düşüncesi olmadığı yönünde bildirimde bulunan 1 katılımcı (G21) bulunmaktadır. Geleceğin mesleklerinden biri olarak da tarif ettikleri aktarlığın buna karşın bitkisel ürünlerin eczanelerde satış zorunluluğu getirilirse geleceğinin tehlikeye girebileceğini de beyan etmektedirler. Yine de insanlara faydalı olma felsefesini taşıyan bu mesleğin "huzur verici" bir meslek olduğunu da ifade etmektedirler.

Tablo 3. Mesleki bilgi, deneyim ve farkındalık

	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21	G22	G23	G24	G25	G26	G27	G28	F	
Kadılar																														
Serdüğün için	X				X	X						X	X	X	X				X	X		X			X	X			12	
İşim elverişli için																					X								1	
Cevrende diğer öğrenciler için	X		X								X	X															X		5	
Azımsamayı serdiğim için		X		X	X					X								X				X							6	
Bu işi seçme sebebiniz nedir?																	X					X				X			3	
Mesleki gelişim yapma düşüncesinde										X	X																		2	
Erkeklerden çok talep edilmesinden																												X	1	
Ekonomik sebeplerle																								X					1	
Diğer																							X						1	
Öğrenciyim bu işim mi seçtiyordum?																														
Evet		X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	25
Hayır																														0
Eşya bu işim var				X	X													X												3
Aktarılabilecek şekilde bu işi tercih etme var mıdır?																														
Evet		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	26
Hayır							X							X					X	X										4
Aktarılabilecek şekilde bu işi tercih etme var mıdır?																														
Evet		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	26
Hayır																														0
Aktarılabilecek şekilde bu işi tercih etme var mıdır?																														
Evet		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	27
Hayır																				X										1
tercihiniz açısından bir meslek olduğunuz biliyor musunuz?																														
Evet		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	25
Hayır										X								X		X	X	X		X						5
Bu meslekle ilgili önceki deneyim var mıdır?																														
Evet									X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	22
Hayır																														4
Mesleğinizin gelecekteki durumu nedir?																														
Evet		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	26
Hayır																														0
İnsanlar bilimsel gelişim ve teknoloji kullanımı açısından gelecekte daha iyi olacak		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	26
Mesleğinizin gelecekteki durumu nedir?																														
Daha kötü olacak							X																							1
Etiksel sorunlar nedeniyle sınırlanacak																						X		X	X					3
Okuldan mezun olacaklar																									X					1
Bu düşünce yok																						X								1
Zaman zaman mesleğinizin gelecekteki durumu nedir?																														
Evet		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	24
Hayır			X	X	X					X	X	X										X							X	12

Aktarların bitkisel ürünleri nereden temin ettikleri ile ilgili bilgiler ele alındığında dağılımın ‘bitkisel ürünleri yerel ve ithalatçı toptancılarından hazır olarak temin edildiği’ yönünde yoğunlaştığı (f=16) ve bunu da sırasıyla ‘yerel toptancılarından ve toplayıcılardan hazır olarak temin etme’ (f=14) ve ‘bazılarını kendilerini ürettiği’ (f=1) şeklinde takip ettiği gözlemlenmektedir. Bu konu ile ilgili olarak G22’nin hem bazılarını kendisinin ürettiği hem de yerel ve ithalatçı toptancılarından hazır olarak temin etme şeklinde karşıladığı görülmektedir. G24 ve G27 yerel ve ithalatçı toptancılarından hazır olarak temin etmenin dışında ayrıca yerel toptancılarından ve toplayıcılardan da hazır olarak temin ettiklerini bildirmişlerdir. Ayrıca G22’nin ‘bazılarını kendim üretiliyor’ şeklinde cevap veren tek katılımcı olduğu tespit edilmektedir.

Katılımcı aktarların tamamının bitkileri kendilerinin toplamadığı (f=28) tespit edilmekte olup, bitkilerin ücret karşılığı toplatılması durumu ile ilgili olarak da 25 katılımcının ücret karşılığı toplatmazken 3 katılımcının ise (G18, G19, G24) ücret karşılığı toplatıyor olduğu bildirimine ulaşılmıştır.

Tablo 4. Bitki ve karışım temini

Kodlar	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21	G22	G23	G24	G25	G26	G27	G28	F	
Bitkisel ürünleri yerel ve ithalatçı toptancılarından hazır olarak temin ediyorum	X	X				X			X		X		X	X			X	X				X	X	X	X	X	X	X	X	16
Yerel toptancılarından ve toplayıcılardan hazır olarak temin ediyorum			X	X	X		X	X		X	X		X		X			X	X	X				X				X	14	
Bazılarını kendim üretiliyorum																					X								1	
Evet																													0	
Hayır	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	28	
Bazı																													0	
Evet																	X	X						X					3	
Hayır	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	25	

Yapılan görüşmelerde bitkisel karışım hazırlayıp hazırlamadığı ile ilgili olarak bir aktar (G10), asıl mesleği öğrendiği babasının karışımlar hakkındaki tavır ve tutumunu şu şekilde dile getirmektedir.

“Babam da bitkisel karışımlar hazırlar. Karışımlar ait bir defter tutar. Hangi hastalığa neyin iyi geldiği, hangi otların neyle karıştırıldığı bilgileri kayıt altına alır. Ancak karışımlar daha

çok anlaşılmalı olduğumuz firmadan gelir. Babam olmayanı yapar ya da özel müşterileri vardır onlar için hazırlar.”

Bazı bitkilerden karışım hazırlıyor musunuz; yoksa bunu müşteriye mi bırakıyorsunuz? sorusuna karşılık çoğunluğunun ‘hayır’ şeklinde olumsuz cevap verirken (f=17), diğerlerinin ise olumlu cevap vermiş olduğu (f=11) gözlemlenmiştir.

Aktarlarda tüketiciler tarafından en fazla tercih edilen ürünler ele alındığında dağılımın ‘bitki’ yönünde yoğunlaştığı (f=27) ve ardından da ‘hazır ürünlerin’ geldiği (f=11) görülmektedir. G1, G2, G3, G9, G13, G14, G20, G23, G26, G27, G28 katılımcılarının ‘hazır ürün’ tercihinin en fazla olduğunu bildiriyor olmasına karşılık bunlardan G26 dışındaki diğer katılımcıların aynı zamanda en fazla tercih edilen olarak ‘bitki’leri de bildirdiği görülmektedir. Katılımcılar tarafından ‘drog’ şeklinde bildirim yapılmadığı dikkati çekmekle birlikte bunun temel sebebinin drog satımının hiç olmadığı anlamı taşıması değil, drog satışının yoğun olarak gerçekleşmiyor olmasındandır. Sahada gerçekleştirilen görüşmeler sırasında bu durum ile ilgili olarak katılımcılara satışı en fazla gerçekleşen ürünler hakkında soru yöneltmiştir.

Katılımcıların son zamanlarda görülen Covid-19 hastalığının aktarlık mesleğini nasıl etkilediği konusu ile ilgili bildirimleri dikkate alındığında ise verilen dönütlerin ilginin arttığı yönünde yoğunlaştığı (f=21), sırası ile de ilginin aynı düzeyde olduğu (f=6) ve ilginin azaldığı yönündeki (f=1) görüşlerin bulunduğu görülmektedir.

Tablo 5. Karışım hazırlama ve halkın ürünlere yönelik ilgi durumu

Kodlar	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	G16	G17	G18	G19	G20	G21	G22	G23	G24	G25	G26	G27	G28	F	
Bazı bitkilerden karışım hazırlıyor musunuz, yoksa bunu müşteriye mi hazırlıyorsunuz?	Evet			X	X				X			X	X					X	X	X	X	X	X						11	
	Hayır	X	X	X			X	X	X	X	X			X	X	X	X								X	X	X	X	X	17
En fazla tercih edilen ürünler hangileridir?	Drog																												0	
	Bitki	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	27	
	Hazır ürün	X	X	X				X					X	X					X			X				X	X	X	11	
Son zamanlarda görülen Covid-19 hastalığı aktarlık mesleğinizi nasıl etkiledi?	İlgi arttı	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	21	
	İlgi azaldı	X																											1	
	İlgi aynı düzeyde													X	X		X	X							X	X			6	

Son yıllarda halkın halk hekimliğine, aktarlara ve doğal bitkisel ürünlere ilgi ve algısının arttığı görülmektedir. Bu artış, yapılan görüşme sonuçlarına da yansımış bulunmaktadır. Son yıllardaki artışın yanı sıra pandemi durumu

sebebiyle halkın bağıışıklığı ve vücut direncini artırıcı tamamlayıcı tıp ürünlerine yöneliminde de bir artış görülmektedir. Görüşme gerçekleştirilen aktarların %75'i salgın nedeniyle ilginin arttığını, % 25'i ise ilginin aynı düzeyde olduğunu söylemektedir. Halkın en fazla hangi hastalık ve şikâyetleri için aktara gittikleri ve hangi ilaç ve droglara yöneldikleri ile ilgili liste Ek Tablo 6' da gösterilmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre en fazla solunum yolları rahatsızlıkları ile ilgili ürünlerin tüketiciler tarafından talep edildiği (f=18), bunu da sırası ile genel metabolizma hastalıkları (f=9), vücut ağrıları (f=8), kilo problemi (f=7), sindirim rahatsızlıkları (f=6), genital rahatsızlıklar (f=5), psikolojik rahatsızlıklar ve stres (f=4), dermatolojik rahatsızlıklar (f=3), cinsel sorunlar ve doğurganlık (f=2), kanser (f=2), Covid-19 (f=1) ile ilgili kullanımı olan ürünlerin takip ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada ayrıca Covid-19 sürecinde daha çok tercih edilmiş olan bitkisel ürün ve karışımlar ile ilgili olarak da bilgi toplanmış olup elde edilen bulguların sunumu aşamasında 'bitki' ve 'bitkisel ürün' olarak kategorize edilmiştir. Tüketiciler tarafından Covid-19 sürecinde daha çok tercih edilmiş olan bitkilerin sırasıyla zencefil (f=15), kekik (f=14), zerdeçal (f=11), ada çayı (f=9), ebegümece (f=7), ıhlamur (f=4), nane (f=3), biberiye (f=3), zeytin yaprağı (f=3), udu hindi (f=3), tarçın (f=3), meyan kökü (f=2), melisa (f=2), çörekotu (f=2), sumak (f=2), laden (f=1), mürver (f=1), karamürver (f=1), karanfil (f=1), keçiboynuzu (f=1), havlıcan (=1), çam kozalağı (f=1), lavanta (f=1) olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca Covid-19 sürecinde bitkisel ürün ve karışımlar kapsamında yer almakla birlikte tüketiciler tarafından daha çok tercih edilmiş olan ürünlerin ise sırasıyla ballı ve pekmezli karışımlar, macunlar (f=10), kekik yağı (f=7), bağıışıklık ve direnç artırıcı ürünler (f=4), bitki çayları (f=4), keçiboynuzu özü (f=3), nane yağı (f=2), organik sirkeler (f=2), çörek otu yağı (f=2), Udi Hindi yağı (f=2) ve Propolis (f=2) olduğu görülmektedir. Katılımcıların yapmış olduğu bildirimler neticesinde bitkisel ürün ve karışımlar kapsamında en fazla tercih edilmiş olduğu belirlenen ballı ve pekmezli karışımlar, macunlar (f=10) içerisinde de en fazla talep gören ürünün çam kozalağı şurubu (f=4) olduğu tespit edilmiştir. Organik sirke olarak da yöre halkı tarafından hazırlanmakta olan alıç sirkesi ve üzüm sirkesinin tüketiciler tarafından talep edilen ürünler olduğu görülmektedir.

Pandemi sürecinde halkın aktarlara olan ilgisini belirtirken ise görüşme yapılan bir aktar (G11) şunları ifade etmektedir.

"Müşteriler genellikle televizyonda duyduğunu istiyor. Televizyonlardaki programlar, doğal ilaçlara olan ilgiyi oldukça artırdı. Salgın döneminde de daha çok bağışıklık güçlendirici bitki ve karışımların satışında artış yaşandı. Örneğin; Propolis ürünü sorulmaya başlandı. Bağışıklık açısından çok önemli ve faydalı bir üründür. Arı, bunu arı kovanın iç kısmına sarar ve dışarıdan gelecek haşereleri önlemek için sadece kendi gireceği kadar bir giriş bırakır. Bu ürün insan vücudunda da aynı etkiyi yapar."

Foto 3. Vezirköprü ilçesinde bir aktar

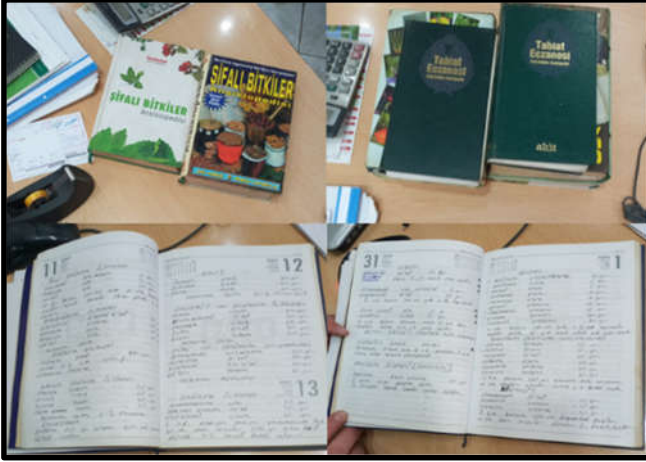

Foto 4. Hastalıklara yönelik bitki karışım formülleri (Vezirköprü ilçesinde bir aktar)

Yapılan görüşmelerde aktarlar, meslek ile ilgili olarak düşüncelerini de belirtirken aynı zamanda çeşitli endişelerini ve geleceğe yönelik kaygılarını da

dile getirmektedirler. Genel olarak aktarların çoğunluğu mesleğini sevdiklerini, ilgi duyarak mesleklerini sürdürdüklerini ve gençlere bu mesleği tavsiye ettiklerini belirtmektedirler. İnsanlara faydalı olduklarını düşündüklerini, bunun için de çok mutlu olduklarını da dile getirmektedirler. Ancak insanların daha bilgili bir şekilde gelmelerini beklediklerini, kulaktan dolma yanlış bilgilerle geldiklerinde iletişim kurmanın güçleştiğini de karşılaştıkları olumsuzluklar olarak söylemektedirler. Bu mesleğe dair uygulamaların bilimsel bir alt yapısının olduğunu da belirtmektedirler. Ancak özellikle televizyondan yanlış bilgi edinerek gelen birçok müşteri olduğunu, bu yüzden televizyonlarda özellikle reklam amaçlı olarak doktorların bu ürünlere yönelik program yapmalarının yasaklanması gerektiğini belirtmektedirler. Kendilerine yönelik olarak da fitoterapi ve aroma terapi eğitimleri almaları gerektiğini de ayrıca beyan etmektedirler. Ayrıca doğal ve bitkisel ürünlerin eczanelerde satılma zorunluluğu gibi bir uygulamanın başlatılması halinde, bu uygulamanın aktarlık mesleğini sona erdireceğini de dile getirmektedirler.

Sonuç

Sağlık coğrafyası, kültür coğrafyası, tıp, halk bilimi, botanik gibi birçok bilimin ortak araştırma konusu olan doğal ve bitkisel ürünlerle tedavi yöntemlerinin günümüzdeki en önemli satış noktaları olan aktarlar, son yıllarda önemli ölçüde talep görmektedir. Özellikle şehir hayatının karmaşasında daha sağlıklı ve bağımsızlığı daha güçlü bir bünyeye sahip olmak isteyen şehir sakinlerinin bu yöndeki takviye ürünlere yönelik olarak aktarlara yöneldikleri görülmektedir. Ayrıca Covid-19 salgını nedeniyle vücut direncinin yüksek olması gerektiği gerçeği de halkın takviye ürünlere, dolayısıyla aktarlara yönelmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan aktarlar ve aktarlık mesleği, bireylerin günümüz şehir yaşantısına sağlıklı ve güçlü bir şekilde ayak uydurmaları açısından önemli bir misyona sahiptir.

Aktarlık mesleğinin öneminin ortaya çıkarılması ve halkın aktarlara yönelik alışveriş ilişkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, Samsun'da aktar olarak kayıtlı olan 28 aktarla görüşme yapılmıştır. Bunun sonucunda aktarların mesleğe yönelik bilgi, donanım ve deneyimleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca halkın aktarlara daha çok hangi hastalıklara şifa bulmak için geldikleri ve hangi doğal ve bitkisel ürünleri talep ettikleri bilgilerine de ulaşılmıştır. Bu bitkilerin literatürdeki familya, cins ve türleri listelenmiş, Türkçe isimleri ile Türkiye bitkileri listesinde yer alıp almadığı da kontrol edilerek ek bir

tablo ile sunulmuştur (Ek Tablo 7). Bu bilgiler ışığında aktarlar, aktarlık mesleği ve halkın talepleri ile ilgili olarak elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Bitki örnekleri kullanılarak yapılan sistematik teşhis çalışmalarında 117 örnek değerlendirilmiş olup; 26 familyaya ait 56 takson tespit edilmiştir. Bunlar arasında hem Türkiye florasında bulunan (47 takson) hem de bulunmayan (9 takson) bitkilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın bu sürecinde tespit edilmiş olan taksonların tamamının Çiçekli Bitkilerden olduğu belirlenmiştir. Çiçekli Bitkilerin de 2 tanesi Açık Tohumlu (Gymnospermae) ve 54 tanesi de Kapalı Tohumlu (Angiospermae)'dur. Kapalı Tohumluların 3 tanesi tek çenekli (Monocotyledonea), 51 tanesi ise Çift Çenekli (Dicotyledonea)'dir.

Elde edilen verilere göre, belirlenen taksonların tamamı (56 takson) tür seviyesindedir. Temin edilen bitkilerin sistematik dağılımına bakıldığında en zengin familya olarak Lamiaceae (Ballıbabagiller) olduğu (15 takson ile temsil ediliyor) tespit edilmiştir. Bunu da sırası ile Fabaceae (5), Rosaceae (4), Malvaceae (4), Zingiberaceae (3), Asteraceae (2), Ranunculaceae (2), Myrtaceae (2), Adoxaceae (2) familyalarının takip ettiği görülmüştür. Ayrıca birer takson ile temsil edilen 17 familya bulunmaktadır. Çalışmaları neticesinde tespit edilmiş olan bitki taksonlarının tam listesi Tablo 7'de verilmiştir.

Samsun ili genelinde Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre aktar olarak kayıtlı 70 iş yeri bulunmaktadır. Toplam 17 ilçesi bulunan Samsun ilinde, Asarcık, Lâdik, Salıpazarı ve Yakakent ilçelerinde aktar bulunmamakta, diğer 13 ilçesinde ise aktar bulunmaktadır. Nüfusu en kalabalık ilçeleri olan İlkadım, Atakum, Bafra ve Çarşamba ilçeleri, aktar sayısının en fazla olduğu ilçelerdir. Bu ilçelerin tamamındaki aktarlar arasından gönüllülük esasına göre yapılan görüşmelerde 28 aktarla görüşme sağlanmış ve veri elde edilmiştir. Elde edilen veriler tablolarla desteklenmiş ve analiz edilmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda aktarların tamamının aktarlık mesleğinin kültürel mirasın bir parçası olduğunun farkında oldukları ve bu bilinçle halka faydalı olmaya çalıştıkları belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında mesleği icra edenlerin, bu bilinç sayesinde mesleği geleceğe taşıma çabası içerisinde bulunma potansiyelinde oldukları ve bu yönde yapılacak projelere destek verecekleri düşünülmektedir. Zira çalışma sonucuna göre aktarların büyük çoğunluğu, bu mesleği sevdiği için, araştırmayı sevdiği için ve insanlara faydalı olmayı sevdiği için yaptıklarını beyan etmektedirler. Bu sonuçlar, aktarlık mesleğinin aktarlar

arasında sevgi ve istek ile yapıldığını, insanlara faydalı olma isteklerinin de bu mesleği yapmada etkili olduğu göstermektedir. Binlerce yıllık bir geçmişe sahip olup Türk kültüründe önemli bir yeri olan aktarlığın, kültürel mirasın korunmasındaki ve aktarılmasındaki etkinliği düşünüldüğünde, aktarların bu geleneği yaşatmada önemli bir rol üstlendikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra aktarların bu mesleği genellikle ustalarından ve ailelerinden öğrendikleri ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuç da usta çırak ilişkisinin ve el verme geleneğinin halen aktarlarda devam ettiğini göstermektedir. Gelecekteki önemi düşünüldüğünde bu geleneğin yaşatılması için mesleğin tanıtımının yapılması, turizm ve kültür içerikli fakülte ve yüksekokullarda ders içeriklerine eklenmesi, eğitim programları içerisine mesleğin dâhil edilmesi ve bu mesleği yapmak isteyenlerin tecrübe kazanmaları amacıyla aktarların yanında uygulamalı eğitime tabi tutulmaları sağlanmalıdır. Kültür turizmin önem kazandığı son yıllarda aktarlığa yönelik bu planlama, önemli olarak görülmektedir.

Halkın aktarlara ilgisinin son yıllarda artış gösterdiği, Covid-19 salgını ile bu ilginin daha üst seviyeye çıktığı, görüşme sonuçlarından anlaşılmaktadır. Gelecek yıllarda yoğun iş temposu ve nüfus, trafik, gürültü, kirlilik gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak şehir yaşamının sebep olduğu stres nedeniyle insanların daha sağlıklı ve bağımsızlığı daha güçlü bir fiziksel/ruhsal güce ulaşmak isteyecekleri düşünüldüğünde, aktarlara olan ilginin çok daha artış göstereceği düşünülmektedir. Bu nedenle, aktarlık mesleği ile ilgili Tarım ve Orman Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere ilgili diğer kurum ve kuruluşlar tarafından mesleğe yönelik olarak fitoterapi ve aroma terapi gibi eğitim ve kurslar düzenlenmeli, mevcut aktarlar bu eğitimlere alınmalı, aktar olmak isteyenlere de bu eğitim ve kursa katılımlar zorunlu olmalıdır. Bu sayede meslek ve uygulamalarına yönelik yanlış bilgi ve yönlendirmelerin önüne geçilmeli, kontrol mekanizmaları çalıştırılmalıdır.

Aktarlara yönelik yapılacak çalışmalar neticesinde onların sorunları ve şikâyetleri dikkate alınarak bu sorun ve şikâyetlere yönelik ilgili kurumlarca gereken tedbirler alınmalı, uygulamalar hayata geçirilmelidir. Televizyon ve internette aktarlık ve halk hekimliği ile doğal ve bitkisel ürünlere yönelik olarak yapılan her türlü reklam ve program takip edilmeli, bilgi kirliliğinin önüne geçilmeli ve bunu yapanlara cezai müeyyideler uygulanmalıdır. Halkın sağlığı açısından denetlemeler sürdürülebilir bir şekilde devam etmelidir. Aynı zamanda bir meslek tanımı yapılarak kimlerin aktar olabileceği, hangi şartları taşıması gerektiği, hangi donanımına sahip olmaları gerektiği gibi meslek tanımlamaları

ortaya konulmalı, aktarlık mesleğini yapacak olan kişilerin bu istismar edebilme olasılıklarının da önüne geçilmelidir.

Kaynaklar

AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (2020), T.C. Mesleki Yeterlilik Kurumu 2020 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara.

ALP, M. (1963), “Eski İstanbul’da Loncalar”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 8 (173): 3249-3250.

AK, M. (2017), “Yörüklerde Halk Hekimliği”, *The Hournal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 57, 395-405.

AYDIN, O. (2018), “Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyasına Göre Anadolu’da Gelenek, İnanç ve Kültür Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig Dergisi*, 86, 89-114.

BAYTOP, T. (1999), *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi-Geçmişte ve Bugün*, İstanbul: Nobel Kitabevi.

BAYTOP, T. (2021), *Türkiye’de Bitkiler ile Tedavi-Geçmişte ve Bugün*, Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

BOISSIER, E. (1867-1888), *Flora Orientalis I-V and Suppl.* Geneve.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş., ve DEMİREL, F. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

ÇELİK, T. A., ŞENTÜRK, M. ve ASLANTÜRK Ö. S. (2019), “Aydın İl Merkezinde Faaliyet Gösteren Aktarların Kişisel ve Mesleki Özelliklerinin Belirlenmesi”, *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9 (2), 126-135.

CAMEJO-RODRIGUES, J., ASCENSÃO, L., BONET, M. À., ve VALLÈS, J. (2003), “An Ethnobotanical Study of Medicinal and Aromatic Plants in The Natural Park of “Serra de São Mamede (Portugal)”, *Journal of ethnopharmacology*, 89(2), 199-209.

DAVIS, P.H., (1965-1988), “Flora of Turkey and the East Aegean Islands”, Vol. 1-10, *Edinburgh University Press*. Edinburgh.

DEN DRAAK, M., (2005), “Anintroduction to medical and health geography”, *Population Research Centre Working Paper Series 05-1*, University of Groningen

DOĞANAY, H. (1997), *Coğrafya'ya Giriş 1*, İstanbul: Öz Eğitim Yayınları.

DOĞANAY, H., ÖZDEMİR, Ü., ŞAHİN, F. İ. (2012), *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Ankara: Pegem Akademi.

ERSÖZ, T. (2012), *Bitkisel İlaç ve Gıda Takviyeleri İle İlgili Genel Yaklaşım ve Sorunlar*, MİSED: Türk Eczacıları Birliği Yayını, 27, 10-21.

FİŞEK H. N. (1986), *Sağlık Bilimi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Yayını.

GÜNER, A., ÖZHATAY, N., EKİM, T. ve BAŞER, K.H.C. (2000), “Flora of Turkey and the East Aegean Islands”, Cilt 11. Edinburgh: Edinb. Univ. Press.

IRMAK, Y. (2018), “Bingöl Halk Hekimliği”, *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 49-74.

KAHVECİ, E., YEŞİLKAYA, M. ve MALKOÇOĞLU, S. (2018), “Orta Karadeniz Bölgesindeki Tıbbi ve Aromatik Bitki İşletmelerinin Yapısal Analizi”, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7 (1), 55-68.

KARASAR, N. (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

KAPLAN, M., (2010), “Sağlık ve Kültürün Buluştuğu Alan: Tıbbi Antropoloji, Cyprus International University”, *Folklor/Edebiyat*, 16 (64), 225-235.

KÖMÜRÇİYAN, E.Ç. (1952), *XVII. Asırda İstanbul*, (Çev. Hrand D. Andreasyon), İstanbul: Eren Yayıncılık.

MEADE, M.S., ve EARİCKSON R.J. (2000) *Medical geography*, Secondedition, New York/ London: The Guilford Press.

OKİGBO, R. N., ANUAGASİ, C. L., & AMADİ, J. E. (2009), “Advances in Selected Medicinal and Aromatic Plants Indigenous to Africa”, *Journal of Medicinal Plants Research*, 3(2), 086-095.

ÖLGEN, M. K. (2010), *Tıbbi Coğrafya: Tanımı, İçeriği ve Coğrafi Teknolojilerle İlişkisi*, Dr. Eren Akçiçek'e Armağan (Haz. Gökser Gökçay), İzmir: Egetan Yayıncılık.

ÖZEY, R. (2014), *Kültürel Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınları.

PAUL, B.K. (1985), "Approaches To Medical Geography: An Historical Perspective", *Social Science And Medicine*, 20, 399-404.

POLAT, H. H. (1995), *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ankara: Ürün Yayınları.

PRINGLE, D.G. (1996), "What is Medical Geography?", *Geographical Viewpoint*, 24, 20-28.

SOL, S. (2007), "Edirne'de Halk Hekimliği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 175-191.

ŞAR, S. (2008), "Anadolu'da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış", *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.

ŞEHSUVAROĞLU, B.N. (1970), *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul: Hüsnütabiat matbaası.

ŞEKEROĞLU, N. (2015), "Geçmişten Günümüze Aktarlık Mesleği ve Modern Aktarlık", *Aktarım Doğası Bakdergi*, 2, 10-11.

TAVUKÇU, H. (2016), *Geleneğin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Bölümü, Ankara.

TÜRK DİL KURUMU (1998), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TÜRKİYE BİTKİLERİ LİSTESİ (DAMARLI BİTKİLER) (2012), *Türkiye Flora Araştırmaları Derneği*, ANG Vakfı/Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, ISBN:978-605-60425-7-7. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları Flora Dizisi 1, İstanbul, Türkiye.

YILDIRIM, M. (2020), "Kültürel Pratikler ve Salgın İlişkisi Bağlamında Covid-19", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, 101, 89-107.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

URL. <https://www.bizimbitkiler.org.tr/list.html>

Ek Tablo 6. Halkın hastalıklara yönelik rağbet ettiği ve drog listesi

Kodlar	Kodlar													F																
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	010	011	012	013		014	015	016	017	018	019	020	021	022	023	024	025	026	027	028	
En fazla talep hastalıklar için verilen sonuçlardır*	Sindirim rahatsızlıkları			X						X									X	X	X	X							6	
	Solunum yolları rahatsızlıkları	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X		X	X			X		X	X	18	
	Dermatolojik rahatsızlıklar	X																					X						3	
	Genel metabolizma hastalıkları		X							X			X	X	X	X			X	X	X	X		X					9	
	Ağrı	X				X		X	X	X	X	X															X		8	
	Kilo problemi			X	X	X					X	X											X			X				7
	Fiziksel rahatsızlıklar, stres																		X	X			X	X					4	
	Genel rahatsızlıklar						X	X											X	X	X	X							5	
	Cinsel sorunlar, doğurganlık																		X	X									2	
	Covid 19																							X						1
	Kanser																					X					X		2	
	Kekik	X	X	X			X	X	X		X		X	X					X	X	X	X	X		X		X		14	
	Nane	X		X	X																									3
	Zencefil	X	X	X		X	X	X			X	X	X		X	X	X				X	X	X		X		X		15	
Zerdeçal	X	X	X	X	X	X				X				X	X					X	X		X		X		X	11		
Laden	X																											1		
Meyan Kökü	X									X																		2		
Mürver	X																											1		
Karamürver								X																				1		
Melisa	X	X																										2		
Ada Çayı	X	X								X	X	X						X	X	X		X						9		
Biberiye	X	X				X																						3		
Karanfil			X																									1		
Tarçın	X							X	X																			3		
İhlamur		X								X									X		X							4		
Keçibeyazı																						X						1		
Çörekotu										X	X																	2		
Sumak										X																		2		
Eğilimci									X	X	X							X	X	X	X	X						7		
Üdi Hindî yağı									X								X											3		
Haricen																				X								1		
Zeytin Yağı																		X	X							X		3		
Çam Kozmağı																					X							1		
Lavanta																			X									1		
Covid 19 sürecinde talep edilen ürün ya da hammaddeler için verilen sonuçlardır	Kekik yağı	X	X										X	X							X		X	X	X			7		
	Nane yağı	X																			X							2		
	Organik sirkeler	X					X																					2		
	Çörek otu yağı	X																			X							2		
	Birka çayları	X																			X	X	X	X				4		
	Keçibeyazı özü	X												X	X													3		
	Üdi Hindî yağı												X													X	2			
	Bağpökük ve diğer artırıcı ürünler				X				X	X																	X	4		
	Bıllı ve pekmezli hammaddeler, macunlar			X	X	X			X			X								X		X		X	X	X	X	10		
	Propolis							X	X																			2		

Ek Tablo 7. Çalışmada tespit edilen bitki taksonları

Familiya	Cins	Tür	Türkçe isim	Türkiye Bitkileri Listesinde (Damarlı Bitkiler) var mı?
Adoxaceae (Mürvergiller)	<i>Sambucus</i>	<i>Sambucus ebulus</i>	Mürver, mürverotu	√
Adoxaceae (Mürvergiller)	<i>Sambucus</i>	<i>Sambucus nigra</i>	karamürver, ağaçmürver	√
Altingiaceae (Günlükağacıgiller)	<i>Liquidambar</i>	<i>Liquidambar orientalis</i>	günlükağacı	√
Anacardiaceae (Menengiçgiller)	<i>Rhus</i>	<i>Rhus coriaria</i>	Sumak	√
Apiaceae (Maydanozgiller)	<i>Foeniculum</i>	<i>Foeniculum vulgare</i>	Rezene	√
Aquifoliaceae (İşilgänger)	<i>Ilex</i>	<i>Ilex paraguariensis</i>	Mate	X
Asteraceae (Papatyagiller)	<i>Achillea</i>	<i>Achillea millefolium</i>	Civanperçemi	√
Asteraceae (Papatyagiller)	<i>Matricaria</i>	<i>Matricaria chamomilla</i>	Papatya, Alman papatyası	√
Cistaceae (Ladengiller)	<i>Cistus</i>	<i>Cistus creticus</i>	Laden	√
Cupressaceae (Servigiller)	<i>Juniperus</i>	<i>Juniperus drupacea</i>	Andız	√
Ericaceae (Fundagiller)	<i>Calluna</i>	<i>Calluna vulgaris</i>	Funda, Stüpürgeçalısı	√
Fabaceae (Baklagiller)	<i>Glycyrrhiza</i>	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Meyan Kökü, Meyan	√
Fabaceae (Baklagiller)	<i>Glycyrrhiza</i>	<i>Glycyrrhiza echinata</i>	Pıtrakmeyan	√
Fabaceae (Baklagiller)	<i>Ceratonia</i>	<i>Ceratonia siliqua</i>	Keçiboynuzu	√
Fabaceae (Baklagiller)	<i>Cassia</i>	<i>Cassia angustifolia</i>	Sinameki	X
Fabaceae (Baklagiller)	<i>Cassia</i>	<i>Cassia acutifolia</i>	Açlık Otu	X
Hypericaceae (Kantarongiller)	<i>Hypericum</i>	<i>Hypericum perforatum</i>	Sarı Kantaron	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Thymus</i>	<i>Thymus praecox</i>	Yaylakekiği	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Origanum</i>	<i>Origanum onites</i>	Bilyalıkekik	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Origanum</i>	<i>Origanum vulgare</i>	Karakınık	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Salvia</i>	<i>Salvia tomentosa</i>	Ada Çayı, Şalba	√

Kültürel miras bağlamında yükselen değer olarak aktarılığın yeniden keşfi

Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Salvia</i>	<i>Salvia verticillata</i>	Dadıracık	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Salvia</i>	<i>Salvia viridis</i>	Zarifşalba	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Sideritis</i>	<i>Sideritis lanata</i>	İpekçayı	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Sideritis</i>	<i>Sideritis montana</i>	Karaçay	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Mentha</i>	<i>Mentha longifolia</i>	Nane, Pünk	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Mentha</i>	<i>Mentha pulegium</i>	Yarpuz	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Mentha</i>	<i>Mentha spicata</i>	Eşeknanesi	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Mentha</i>	<i>Mentha x piperita</i>	Nane	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Melissa</i>	<i>Melissa officinalis</i>	Melisa, Oğulotu	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Rosmarinus</i>	<i>Rosmarinus officinalis</i>	Biberiye	√
Lamiaceae (Ballıbabagiller)	<i>Lavandula</i>	<i>Lavandula angustifolia</i>	Lavanta	√
Lauraceae (Defnegiller)	<i>Cinnamomum</i>	<i>Cinnamomum verum</i>	Tarçın	X
Malvaceae (Ebegümeçigiller)	<i>Malva</i>	<i>Malva sylvestris</i>	Ebegümeçi	√
Malvaceae (Ebegümeçigiller)	<i>Tilia</i>	<i>Tilia cordata</i>	Ihlamur, Kışihlamuru	√
Malvaceae (Ebegümeçigiller)	<i>Tilia</i>	<i>Tilia rubra</i>	Ihlamur, Kafka sıhlamuru	√
Malvaceae (Ebegümeçigiller)	<i>Althaea</i>	<i>Althaea officinalis</i>	Hatmi, Delihat mi	√
Myrtaceae (Mersingiller)	<i>Eucalyptus</i>	<i>Eucalyptus globulus</i>	Okalıptüs, Maviökaliptüs	√
Myrtaceae (Mersingiller)	<i>Syzygium</i>	<i>Syzygium aromaticum</i>	Karanfil	X
Oleaceae (Zeytingiller)	<i>Olea</i>	<i>Olea europaea</i>	Zeytin Yaprağı	√
Pinaceae (Çamgiller)	<i>Pinus</i>	<i>Pinus sylvestris</i>	Sarıçam	√
Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)	<i>Nigella</i>	<i>Nigella arvensis</i>	Tarlaçörekotu	√
Ranunculaceae (Düğünçiçeğigiller)	<i>Nigella</i>	<i>Nigella sativa</i>	Çörekotu	√
Rhamnaceae (Cehrigiller)	<i>Rhamnus</i>	<i>Rhamnus cathartica</i>	Acı Çehre, Akdiken	√
Rosaceae (Gülgiller)	<i>Rosa</i>	<i>Rosa canina</i>	Kuşburnu	√

Rosaceae (Gülgiller)	<i>Cerasus</i>	<i>Cerasus avium</i>	Kiraz	√
Rosaceae (Gülgiller)	<i>Crataegus</i>	<i>Crataegus monogyna</i>	Ahç, Yemişen	√
Rosaceae (Gülgiller)	<i>Malus</i>	<i>Malus sylvestris</i>	Yabanelması	√
Solanaecae (Patlıcangiller)	<i>Capsicum</i>	<i>Capsicum annum</i>	Biber	√
Theaceae (Çaygiller)	<i>Camellia</i>	<i>Camellia sinensis</i>	Yeşilçay, Çay	√
Thymelaeaceae (Siyircikgiller)	<i>Aquilaria</i>	<i>Aquilaria agallocha</i>	Udu Hindi	X
Urticaceae (Isırgangiller)	<i>Urtica</i>	<i>Urtica dioica</i>	Isırgan	√
Vitaceae (Asmagiller)	<i>Vitis</i>	<i>Vitis sylvestris</i>	Deliasma	√
Zingiberaceae (Zencefilgiller)	<i>Zingiber</i>	<i>Zingiber officinale</i>	Zencefil	X
Zingiberaceae (Zencefilgiller)	<i>Curcuma</i>	<i>Curcuma longa</i>	Zerdeçal	X
Zingiberaceae (Zencefilgiller)	<i>Alpinia</i>	<i>Alpinia officinarum</i>	Havlıcan	X